

מסורת הש"ס
 א. ילקיש תורה כ.
 ב. (הביטוי) ברכות ג.ב.
 ג. (הביטוי) סנהדרין ט.א.
 ירושלמי יומא פ"ו ח"ב.
 ד. ילקיש מ"ך שסא.
 ה. ירושלמי ברכות פ"ט ה"ב (בשניו).
 ו. ילקיש שם תתיו.
 ז. ירושלמי שם (בשניו) סו.

העולם

עיש ויכמה

צילום מזל טלה ושור (נעלא) והפליאדות (כימה).

בעית רבות קיימות ביהושע לזיוויים של העולם הכוכבים השונים והסברות פרטי הדברים.

נראה כי עיש = יותא הוא הכוכב הגדול במזל שור הקרוי "אל דבראי", ומשמעו – המאחר, המפטר. כוכב זה נראה כנמשך אחר מערכת הכוכבים של כימה (משום כך גם נקרא בשם מפר, הבא אחר). כוכב זה קרוי "עיש העולם" כי הוא חלק מ"יחסי העולם" או שורו, אך אפשר היה לראותו גם כוכב הנמשך הרחק אחרי מזל טלה שלפניו. לפי סדר הזמנים כיוון התנועה הוא משמאל לימין כך שהכוכב עיש = יותא נמשך אחר מזל טלה, ואחר כוכבי כימה.

כטרפא דטריף (שהדבין לן). ומסבירים: והאי דאזלא בתרה (חו שהיא, עיש, הולכת אחריה. אחרי כימה). דאמרה (שהיא כאומרת) לה: הב (תני) לי בני, שני הכוכבים שלי, וכפי שמסופר שבשעה שהקדוש ברוך הוא בקש להביא מבול לעולם נטל שני כוכבים מכימה, והביא מבול לעולם. וכשבקש אחר כך לסתמה, כלומר, לסתום את החלל, נטל שני כוכבים מעיש וסתמה בהם. ולכן מחור מול עיש אחר כימה ומבקש את כוכבו. ושואלים: וליהדר (ושיחזיר) לה הקדוש ברוך הוא לכימה את שני כוכביה? ומשיבים: אין הבור מתמלא מחוליתו, שחלק מן הבור אינו יכול לסתום את הבור ממנו נטלוהו. אי נמי (וא גם כן) אפשר לומר כי אין קטיגור נעשה סניגור, שכוכבים אלה שגרמו למבול אין זה נאה שעשכו יביאו ברכה. ושואלים: וליברי (ושיבראו) לה, לכימה, תרי ככבי אחריני (שני כוכבים אחרים) חדשים! ומשיבים: "אין כל חדש תחת השמש" (קהלת א, ט). ואמר רב נחמן: לעתיד לבוא עתיד הקדוש ברוך הוא להחזיר, לאותם כוכבים, לה, לעיש. וכפי שנאמר: "ועיש על בנייה תנחם" (איוב לה, לב) המתפרש מלשון תנחומים, ובראי יהיה זה בשל החזרת הכוכבים.

א ועוד שנינו במשנה כי על הוועות יש לברך "שכוחו וגבורתו מלא עולם", ושואלים: מאי (מה) הן הוועות? אמר רב קטינא: גוהא (רעידת אדמה). ומסופר: רב קטינא הוה קאזיל באורחא (היה הולך בדרך). כי מטא אפתחא דבי אובא טמיה גנח גוהא (כאשר הגיע לפתח בית העושה כישוף אוב בעצמות מת, בעל אוב, שנמנה רעידת אדמה). אמר: מי ידע אובא טמיה האי גוהא (האם ידוע בעל האוב ועש אדמה זה) מהו? רמא ליה קלא (הרים קולו) ואמר: קטינא קטינא, אמאי לא ידענא (מדוע איני יודע)? ודאי טעם הרעש הוא שבשעה שהקדוש ברוך הוא זוכר את בניו שריויים בצער בין אומות העולם מוריד שתי דמעות לים הגדול, וקולו נשמע מסוף העולם ועד סופו, והיינו גוהא (תוהו רעידת האדמה). אמר רב קטינא: אובא טמיה כדיב (בעל האוב כחב) הוא, ומיליה כדיבין (דבריו כחובים). שכן אי הכי (אם כן) כדבריו חוהא גוהא מיבעי ליה (רעידת האדמה ועוד רעידת אדמה, כלומר, פעמיים יתהו צריכה להיות) כנגד שתי דמעות ומעוירם: ולא היא, אין הדבר כן, גוהא גוהא עביד (רעידת האדמה ועוד רעידת אדמה עושה), והאי (וחו) שלא אודי ליה (הודה לן) רב קטינא לאותו בעל אוב, הרי זה כי היכי (כדן) שלא ליטעי כולי עלמא אבתריה (ישעו הכל אחריו). ורב קטינא דידיה (הסבר משלן) אמר כסיבת רעידת האדמה: מפני שהקדוש ברוך הוא סופק כפיו, כלומר, מכה כף לכף מתוך צער וכפי שנאמר: "וגם אני אכה כפי אל כפי והניחתי חמתי אני ה' דברתי" (יחזקאל כא, כב). ור' נתן אומר: סיבת רעש האדמה היא מפני שהקדוש ברוך הוא אנהא מתאנח על צרת ישראל, כפי שנאמר: "וכלה אפי והניחתי חמתי במ והנחמתי" (שם ה, יג). ורבנן אמרי (וחכמים אומרים): סיבת הרעש היא לפי שהקדוש ברוך הוא בועט ברקיע, ומתוך כך נשמע הקול, וכפי שנאמר: "ה' ממרום ישא וממעון קדשו יתן קולו שאוג ישאג על נוהו הידד כדרכים יענה אל כל ישיבי הארץ" (ירמיהו כה, ל). ורב אחא בר יעקב אמר: סיבת הרעש היא, סיבת הרעש היא, שהקדוש ברוך הוא דוחק את רגליו מתחת לכסא הכבוד והעולם מודעו, וכפי שנאמר: "השמים כסאי והארץ הדם רגלי" (ישעיהו טו, א).

ב ועוד שנינו במשנה שעל הרעמים יש לברך "שכוחו וגבורתו מלא עולם", ושואלים: מאי (מה) הם הרעמים, כיצד הם נוצרים? אמר שמואל: אלו הם ענני בגלגלא (עננים הנמצאים בגלגל הרקיע) וכשהם מתנגשים בו נשמע קול זה. וראה לדבר ממה שנאמר: "קול רעמך בגלגל האירו ברקים תבל רגזה ותרעש הארץ". ורבנן אמרי (תהלים עז, יט). ורבנן אמרי (וחכמים אומרים): הרעם הוא קול ענני דשפכי מיא להודי (עננים השופכים מים זה לזה), וכפי שנאמר: "לקול תתו המון מים בשמים" (ירמיהו י, יג). רב אחא בר יעקב אמר: הסיבה היא ברקא תקיפא דבריק בעננא, ומתבר גזיזי דברוא (ברק חזק המבריק בענן, ושובר את גושי הקרח). רב אחא אמר: הסיבה לרעש זה משום שענני מחלחלי, ואתי זיקא ומנשב אפומיהו, ודמי כויקא על פום דני (תולדים הם העננים, ובהא הרוח ומנשבת על פיהם, ונשמע הקול ונדמה כקול הרוח הנושבת על פי הכדים). ומסתברא (ומסתבר) לומר כעטמה של רב אחא בר יעקב, שרואים דבריק ברקא, ומנחמי ענני, ואתי מטרא (שמבריק הברק, ונוהמים העננים, ובה השמים). ועוד שנינו במשנה שעל הרוחות, יש לברך "שכוחו וגבורתו מלא עולם". ושואלים: מאי (מה) הן רוחות אלה? אמר אביי: המדובר בועפא (רוח טרפה), ואמר אביי: גמירי,

כטרפא דטריף – דגר שהא חסר וסמטוהו מגופו שעשאוהו כנוס ומתחו כמכה נקורנט. טרפא דטריף = מוכה נבאלות, כמו צילע טרופס. לישנא אחריתא דמתחילא כטרפא מטרף נזקק יחד, ועשאו סניפין כמון מיזור. והאי דאזלא – עיש אחר כימה. דאמרה לה הב לי בני – שני כוכבים שלי. וליהדר – לכימה אותן כוכבים עמנל הימנה. גוהא – נלשונס קורין רעידת הארץ גוהא. אובא טמיה – ענל אזוב על ענמות שטוהא כשוף בענמות המתי. "עומא" – ענמות. ודומה לו נמסכת כלים: בית מלא טמיה. ופירש רב האי: מלא טמיה – בית שהוא מלא ענמות. והביא לראיה על זה מנלחשת רבה, דקמתי "אדרינטו שחיק טמיה" – דייטו שחיק ענמות. ואין לפרש אזוב טמא – שאין זה הלשון. גנח גוהא – ומעשה, כלומר: מדועות הארץ מהל מלא. גנח גוהא – מהל מלאה היא, וכן הלשון. גוהא גוהא מיבעי ליה – שני פעמים היה לו להודעו, כנגד שמי דעומת. סופק כפיו – ומאותו קול מודעוהו הארץ. שנינו שפיו סופק שאלמו "גם אני אכה כפי אל כפי" (יחזקאל כא). אנהא מתאנח – ומאותה אותה מערד הקרקע, ומנינו שנתחלם שאלמו "והניחתי חמתי במ" (יחזקאל ה), כפיכול כלחם שיש לו מימה ומתחלם ומתחם דעמו ועושה לו נחם רוח. והנחמתי – חננס על הרעש שעשמי להן. הידד כדרכים יענה – שזוקן ועוט נקיש. והארץ הרום רגלי – כגון שלחה פתח סכא הכבוד ומניע נעוטו על לרקע, שניס הדוס רגליו. ענני בגלגלא – עננים מתחופפין ומתמכקין, ונשמע הקול. לשון אחר: העננים פוגעין בגלגל ומתנגלות עם הגלגל בעל כרחם, ואותו הקול היינו רעמים. ברקא – נקיש של אש. ומתבר גזיזי דברוא – ואותו הקול היינו רעמים. גזיזי *גלגל* – חמיכות של נדל. חלחולי מחלחלי – ענני, ומנשב זיקא עליהו, והיינו רעמים. מנחמי ענני = הומות העננים.

א "ועל הזעזעות". ימאי "זעזעות"? אמר רב קטינא: גוהא. רב קטינא הוה קאזיל באורחא, כי מטא אפתחא דבי אובא טמיה גנח גוהא. אמר: מי ידע אובא טמיה האי גוהא מהו? רמא ליה קלא: קטינא קטינא, אמאי לא ידענא? ה"בשעה שהקדוש ברוך הוא זוכר את בניו שריויים בצער בין אומות העולם מוריד שתי דמעות לים הגדול, וקולו נשמע מסוף העולם ועד סופו, והיינו גוהא. אמר רב קטינא: אובא טמיה פדיב הוא, ומיליה פדיבין. אי הכי – גוהא גוהא מיבעי ליה! ולא היא, גוהא גוהא עביד, והאי דלא אודי ליה – פי היכי דלא ליטעי כולי עלמא אבתריה. ורב קטינא דידיה אמר: סופק כפיו, שגאמר: "וגם אני אכה כפי אל כפי והניחתי חמתי". רבי נתן אומר: אנהא מתאנח, שגאמר: "והניחתי חמתי במ והנחמתי". ורבנן אמרי: בועט ברקיע, שגאמר: "הידד כדרכים יענה אל כל ישיבי הארץ". רב אחא בר יעקב אמר: דוחק את רגליו מתחת פסא הכבוד, שגאמר: "פה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדם רגלי".

ב "ועל הרעמים". ימאי "רעמים"? אמר שמואל: ענני בגלגלא, שגאמר: "קול רעמך בגלגל האירו ברקים תבל רגזה ותרעש הארץ". ורבנן אמרי: ענני דשפכי מיא להודי, שגאמר: "לקול תתו המון מים בשמים". רב אחא בר יעקב אמר: ברקא תקיפא דבריק בעננא, ומתבר גזיזי דברוא. רב אחא בר יעקב אמר: ענני חלחולי מחלחלי, ואתי זיקא ומנשב אפומיהו, ודמי כויקא על פום דני, ומסתברא כרב אחא בר יעקב – דבריק ברקא ומנשב ענני, ואתי מטרא, ועל הרוחות. מאי "רוחות"? אמר אביי: ועפא. ואמר אביי: גמירי,

א ועוד שנינו במשנה שעל הרעמים יש לברך "שכוחו וגבורתו מלא עולם", ושואלים: מאי (מה) הם הרעמים, כיצד הם נוצרים? אמר שמואל: אלו הם ענני בגלגלא (עננים הנמצאים בגלגל הרקיע) וכשהם מתנגשים בו נשמע קול זה. וראה לדבר ממה שנאמר: "קול רעמך בגלגל האירו ברקים תבל רגזה ותרעש הארץ". ורבנן אמרי (תהלים עז, יט). ורבנן אמרי (וחכמים אומרים): הרעם הוא קול ענני דשפכי מיא להודי (עננים השופכים מים זה לזה), וכפי שנאמר: "לקול תתו המון מים בשמים" (ירמיהו י, יג). רב אחא בר יעקב אמר: הסיבה היא ברקא תקיפא דבריק בעננא, ומתבר גזיזי דברוא (ברק חזק המבריק בענן, ושובר את גושי הקרח). רב אחא אמר: הסיבה לרעש זה משום שענני מחלחלי, ואתי זיקא ומנשב אפומיהו, ודמי כויקא על פום דני (תולדים הם העננים, ובהא הרוח ומנשבת על פיהם, ונשמע הקול ונדמה כקול הרוח הנושבת על פי הכדים). ומסתברא (ומסתבר) לומר כעטמה של רב אחא בר יעקב, שרואים דבריק ברקא, ומנחמי ענני, ואתי מטרא (שמבריק הברק, ונוהמים העננים, ובה השמים). ועוד שנינו במשנה שעל הרוחות, יש לברך "שכוחו וגבורתו מלא עולם". ושואלים: מאי (מה) הן רוחות אלה? אמר אביי: המדובר בועפא (רוח טרפה), ואמר אביי: גמירי,

אורה ההלכה

גבורות ה' בטבע על רעידת אדמה (וועות), רעמים, רוחות עות, וברקים אומר "שכוחו וגבורתו מלא עולם", ואם רצה מברך "עושה מעשה בראשית". והמנהג לברך על רעמים "שכוחו וגבורתו". ועל ברקים "מעשה בראשית" (מ"ב) (רמב"ם ספר אהבה הלכות ברכות פ"י הי"ד. שריע א"ח רכז, א).

עיונים

גוהא כל ראשוני מפרשי התלמוד, מפרשים כולם קטעים אלה המסבירים כיצד נוצר רעש האדמה על דרך הסוד והרמז. לדעתם המצית הענין הוא בהזדגש כי היחס בין ה' וישראל הוא מיסודי הדברים בעולם, ומשום כן תופעת המתארת בעולם יש בהן תמיד משום רמז לדבר זה. ורעש האדמה הוא ביטוי לעצם ה' על החורבן. והמחלוקת בין החכמים אינה אלא במציאת הסמך מן הכתוב המתאים לענין זה (ר"ה, ר"ג נאון, ר"ה).

זעפא = סופטוויי"ל. **ברקא** = **אישלוזי"א, לשון מניין – נטר. **ברקא** **יחידאה** – שלל הנרק אלף פעם אחד. וברקא חירא וברקא ירוקתא כולו קשיין – שאינם של נכסה. דסלקן חדא לאפי חברתה – שני עניינים פוגעים זה את זה. **ענן בקר** – לא קצוע. **כד מפתח כבי מטרא בר חמרא מוך שקיף וגני** – אם כשפפתם ללחן צנקר יד לך מטר, לך אני אומר – חמר הולך ממקום למקום להביא מנוחה – מוך שקיף וגני = כפול שקן חמתיך ומשן עליו, ולא מלך אנה ואנה להביא מנוחה, לפי שיהיו החמטים מול צנבל הגשם. **הי גרסיין**: האי דקטר בעיבא – נתקשרו השמים בעצ ענה או טוב, כי ירד גשם רב. **הא דקטיר בעננא** – ענן קלוש, הוא ענן צנר שאין בו ממש. **צריך שיפול על פניו** – לפי שהא מלאה עננה ה'. **כרוך ותני** – נכולו "צריך עשה בראשית" ו"מיון שכו מלא עולם". **כרוך ומי נכולו חדא צנא**, ועל כולם שמי נכרות הללו. **על ההרים** – לא מני לכווי "מלא עולם" שאין ממקום אחד, אלא כל חדא ואחד ממקומו. **אומר** כרוך עושה בראשית – עכן הימה צריימו, ואמר כך כסווי עניינס. **אסתנא** = רוח נפומי.

הוספות

הלכך נימרתו לתרויהו. **אומר רבינו יצחק**: דאין חומתיך בברוך בברכה זו והיכי מברך – "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם נאמן בבריתו וימינו שבועתו וזכר הברית". **רבא** אמר התם מברך וישכחו וגבורתו מלא עולם" וישעשה מעשה בראשית" – מירוש: **אומר** או האי או האי, איזה שירצה. **וכן מירש רב אלפיט**. **הלכך** וימרינו לתרויהו – **רוב** ההודאות ואל ההודאות. **לפיכך** תקנו בישתבא אחר סיום הברכה "ברוך אתה ה' אל מלך גדול בתשבות אל ההודאות".

זעפא בליליא לא הוי. **והא קא חזינן דהוי!** **–ההוא דאתחולי ביממא. ואמר אביי: גמירי, זעפא תרתי שעי לא קאי, לקיים מה שנגאמר: "לא תקום פעמים צרה"**. **– והא קא חזינן דקאי! – ביני ביני.**

ד ועל הברקים אומר "ברוך שפחו וגבורתו מלא עולם". **מאי "ברקים"?** **אמר רבא: ברקא. ואמר רבא: ברקא יחידאה, וברקא חירא, וברקא ירוקתא, וענני דסלקן בקרן מערבית ואתיין מקרן דרומית, ותרתיי ענני דסלקן חדא לאפי חברתה – כולהו קשיין. למאי נפקא מינה – למבעי רחמי. והני מילי – בליליא, אבל בצפרא לית בהו מששא. אמר רבי שמואל בר יצחק: הני ענני דצפרא לית בהו מששא, דכתיב: "וחסדכם פענן בקר" וגו'. אמר ליה רב פפא חמרא, מוך שקיף וגני! – לא קשיא, הא – דקטר בעיבא, הא – דקטר בענני. אמר רבי אלכסנדר אמר רבי יהושע בן לוי: לא נבראו רעמים אלא לפשוט עקמומית שבלב, שנגאמר: "והאלהים עשה שפיראו מלפניו". ואמר רבי אלכסנדר אמר רבי יהושע בן לוי: הרואה את הקשת בענן צריך שיפול על פניו, שנגאמר: "כמראה הקשת אשר יהיה בענן וגו' ואראה ואפיל על פני". לייטי עלה במערבא, משום דמחזי כמאן דסגיד לקשתא. אבל ברוכי ודאי מברך. מאי מברך – "ברוך זוכר הברית". **במתינתא תנא, רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא אומר: נאמן בבריתו וקיים במאמרו". אמר רב פפא: "הלכך נימרינהו לתרויהו "ברוך זוכר הברית וקיים במאמרו".****

הא "על ההרים ועל הגבעות". **אטו כל הני דאמרן עד השתא, לאו מעשה בראשית נינהו?** **הקתיב: "ברקים למטר עשה!" אמר אביי: כרוך ותני. רבא אמר: התם מברך תרתי, "ברוך שפחו מלא עולם", ו"עושה מעשה בראשית", והא – "עושה מעשה בראשית" איכא, "שפחו מלא עולם" – ליכא.**

ו אמר רבי יהושע בן לוי: הרואה רקיע בטהרתה – אומר: "ברוך עושה בראשית" אימתי? אמר אביי: "כי אתא מטרא כולי ליליא, ובצפרא אתא אסתנא, ומגליא להו לשמיא. ופליגי דרפרם בר פפא אמר רב חסדא, דאמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא: מיום שקרבת בית המקדש לא נראית רקיע עשירי קדוות ושק אשים כסותם".

עשה שיראו מלפניו (קהלת ג, יד). **ועוד אמר ר' אלכסנדר אמר ר' יהושע בן לוי: הרואה את הקשת בענן צריך שיפול על פניו, שנאמר: "כמראה הקשת אשר יהיה בענן כן מראה כבוד ה' וראה ואפיל על פני" (יחזקאל א, כח), ואם כן מסמלים צבעי הקשת כביכול את כבוד ה' ואין להביט בהם אולם לייטי עלה במערבא (היו מקלים על כך בארץ ישראל) מי שנפל על פניו למראה הקשת, והטעם: משום דמחזי כמאן דסגיד לקשתא (שנראה כמי שמשתחוה לקשת). אבל ברוכי (לבדן) הכל מודים כי ודאי מברך. מאי (מה). איזו ברכה מברך? – "ברוך... זוכר הברית" (הברית עם נח). **במתינתא תנא (בברייא שנינו): ר' יוחנן בן ברוקא אומר כי נוסח הברכה הוא: "ברוך... נאמן בבריתו וקיים במאמרו". אמר רב פפא: הלכך נימרינהו לתרויהו (על כן נאמר את שניהם) בנוסחה משולבת "ברוך... זוכר הברית, ונאמן בבריתו, וקיים במאמרו".****

ה ענניו במשנה כי על ההרים ועל הגבעות מברך "ברוך... עושה בראשית" ושאליהם: אטו (וכי) כל הני דאמרן (אלה שאמרנו) עד השתא (עכשיו), וכגון ברקים, לאו (א) מעשה בראשית נינהו (הם) והכתיב (והרי נאמן) בין שאר שכחי ה' בברית העולם ובעשיית ההרים זכור גם כי "ברקים למטר עשה" (תהלים קלה, ז)! אמר אביי: כרוך את שתי הברכות הללו, ותני (ושנתן) שבכל המקרים שבמשנה יש לברך שתי ברכות אלו. **ורבא אמר: התם (שם) על ברקים ורעמים מברך תרתי (שתיים) – "ברוך... שכחו מלא עולם", ו"עושה מעשה בראשית". ואולם הכא (כאן) על ההרים והגבעות ברכת "עושה מעשה בראשית" – איכא (יש), ואולם "שכחו מלא עולם" ליכא (אין). שאין למראה העין מקום לברך על התגלות כוח ה'.**

ו אמר ר' יהושע בן לוי: הרואה רקיע בטהרתה, אומר: "ברוך... עושה בראשית" ושאליהם: אימתי נראה כן הרקיע? אמר אביי: כי אתא מטרא כולי ליליא, ובצפרא אתא אסתנא ומגליא להו לשמיא (כאשר בא יורד, הגשם כל הלילה, ובבוקר נוסבת רוח צפונית ומגלה את השמים). ומעריא: ופליגי (וחלוקים הם) דבריה זה על דברי רפרם בר פפא אמר רב חסדא. שאמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא: מיום שחרב בית המקדש לא נראית רקיע בטהרתה, שנאמר: "אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם" (ישעיהו ג, ג).

מסורת הש"ס
 ח. תענית ג.
 ט. ילקיש מ"ך תקסח.
 י. ירושלמי שם (שינוי).
 יא. (גישה זו) ברכות כט,ב.
 סב. תענית ז,א. מגילה כב.
 יב. ירושלמי שם.

גדרות

ונאמן בבריתו כבתיימו וכן הגיה הגריא: **נאמן בבריתו**.

אורה ההלכה
 ברכת הקשת בכל פעם שרואה קשת בענן (ואפילו ראה כמה פעמים בתוך שלושים יום. מביא). מברך: "ברוך... זוכר הברית נאמן (ולדעת הרמב"ם והטור צריך לומר "ונאמן") בבריתו וקיים במאמרו". כדברי רב פפא. (רמב"ם שם ה"ז. ש"ע שם רכט, א).
 על ההרים ועל הגבעות על הרים וגבעות הבולטים בצורות (רמב"ם) מברך "עושה מעשה בראשית" (ש"ע שם רכח, א. שם סף, ג).

*סופטוויי"ל
 הצרפתית העתיקה
 torbeil
 – רוח סערה.
 *אישלוזי"א
 הצרפתית העתיקה
 esloide
 – הברקת הברק.

מסורת הש"ס

- א. ירושלמי ברכות פ"ט ה"ב.
- ב. שם ה"א.
- ג. בכורות נה,ג.
- ד. תענית ג,ב.
- ה. ירושלמי ברכות פ"ט ה"ב. שם תענית פ"א ה"ב. ב"ר פ"יח. במדב"ר פ"ז. שוח"ט יח.

גדרות

הדר מחזור בבתי: הדר מחזור.
לבנה בבורה: גרסת הערוך: **לבנה בתקופתה**
 גרסת הרי"ף: **לבנה בתדושה.**
תנו בנה בית וכו' צ"ל: תניא וכו'.

החיים

גשרא דשביטתא
 מקורה של המלה שבשבתא הוא במרסית Sabistān, ופירושה: מעון לילה. לפי מסורת עתיקה היה שם גשר וספר, שהיה עוצר את המים בשעות הלילה (ר"ט).

העולם

חמה בתקופתה
 לפי חשבון מקורב של שנת החמה (תקופת שמואל) ארכה של שנה הוא שלוש מאות ששים וחמשה יום ושש שעות. ולפי זה נמשכת התקופה (רבע שנה) תשעים ואחד יום ושש וחצי שעות. ומאחר שתשעים וחצי יום הריהם בדיקם שלוש עשר שבועות הוא תקופה אחת באה שבע וחצי שעות לאחר הברכה לפי חשבון ימי השבוע עבור ארבע שנים (מחזור קטן) חלה התקופה באותה שעה ביום, אך חמישה ימים מאוחר יותר לפי חשבון ימי חצות ורק כעבור עשרים ושמונה שנים תחול התקופה באותו יום בשבוע ובאותה שעה. לכן כאשר מחלקים את השנים למחזורי הבריאה בעשרים ושמונה שנים וקובעים את מספר השנים בתקופת החמה. ומאחר מול מיוחד (לפי מחזור) של שבעה חצות קצרות שעת החלפת הלילה ביום רביעי בשבוע יום יצירת המאורות) שעת "שבתא".

א תנו רבנן (שנו חכמים): הרואה וכוכבים במסילותם, ומזלות כסדרן, ואומר "ברוך... עושה בראשית". ושואלים: ואימת הוי [ומתי היא] השעה שהחמה בתקופתה? אמר אביי: כל עשרים ושמונה שנים נופלה [ונופלת] תקופת ניסן, שחל שוויון היום והלילה האביבי בתוך מזל שבואי באורחא דחלת נהוי ארבע [בלי יום שלישי אור ליום רביעי], שאו שב מצב הדברים חזרו להיות כמו כעת שנתה המולדת.

ב שנינו במשנה שר' יהודה אומר שהרואה את הים הגדול מברך "ברוך שעשה את הים הגדול", והוה דוקא כשרואהו לפרקים. ושואלים: "לפרקים" ששנינו עד כמה הוא? אמר רמי בר אבא אמר רב יצחק: עד שלשים יום. ועוד אמר רמי בר אבא אמר רב יצחק: הרואה אפרת אגשרא [ליד הגשר] של בבל, אומר: "ברוך... עושה בראשית". ומוספים: והאידינא דשנייה פרסאי – מבי שבור ולעיל [ועכשיו ששנינו הפרסים, את מהלך הנהר – אפשר לברך רק מבית שבור ולמעלה], אבל כמורד הנהר שוב אינו זורם כבראשית, ואין לברך עליו "עושה משה בראשית". ורב יוסף אמר: יש לברך רק מאיהי דקירא ולעיל [ולמעלה]. וכן אמר רמי בר אבא: הרואה דגלת [הדגל] אגשרא [ליד הגשר] של שביטתא, אומר: "ברוך... עושה בראשית". ואבא הוכיח הנהרות מסביבים את שמותיהם. מאי [מה] מקור השם "הדקל"? אמר רב אשי: שמו נגזר ממה שמימיו חדין [חריפים] וקלין [קלים] במשקלם, ולכן טובים הם לשתיה. מאי [מה] הוא מקור השם "פרת"? – שמימיו פרוין ורבין, שמרובים בהם הדגים. ומכיון שההוכר נהר החדקל מובא כאן מה שאמר רבא: "האי דחריפי [זה שחריפים] בני העיר מחוזא – הרי זה משום דשתי מיא דדגלת [שהם שותים את מי החדקל]. האי דגיהורי [זה שהם אדמונים] – הרי זה משום דמשמשי ביממא [שהם משמשים מיטמם ביום]. והאי דניידי עינייהו [זה שעניניהם נודות תמיד – הרי זה משום דדיידי

שנינו במשנה שעל הגשמים יש לברך "ברוך... הטוב והמטיב". ושואלים: והאם על הגשמים "הטוב והמטיב" הוא שמברך? והאמר [והרי אמר] ר' אבהו, ואמרי לה [ויש אומרים] כי דבר זה כמתניתא תנא [בברייתא הוא שנוי]: מאימתי מברכין על הגשמים – משיצא חתן לקראת כלה. כלומר, שיש שלוליות מים בחוץ, וטיפות המים הבאות מלמעלה (החתן מקפצות כנגדן טיפות מלמעלה [הכלה]). ושואלים: מאי [מה], איזו ברכה מברכין? אמר רב יהודה: נוסח הברכה הוא "מודים אנהו לך על כל טפה וטפה שהורדת לנו". ור' יוחנן מסיים בה, בנוסח ברכה זו הכי [כן]: "אילו פיננו מלא שירה כיום... אין אנהו מספיקין להודות לך ה' אלהינו" והלאה מתפילת "נשמת" עד "השתחוה. ברוך אתה ה' רוב ההודאות". וברוך אנב שואלים: נוסח הברכה הוא "רוב ההודאות" ולא "כל ההודאות"? שהרי לקדוש ברוך הוא כל ההודאות! אמר רבא: אימא [אמר] ותקן: "האל ההודאות". אמר רב פפא: הלכך נימרינהו לתרייהו [נעל כן יאמרו את שתייהן, שתי הנוסחאות], "רוב ההודאות" אך רבינו תם מפרש דעובדא דרבי בא לחלק כדפירש. ויש מפרשים דההוא חדש וישן מיייר בברכת "בורא פרי הגפן" דומיא דשנינו מקום דבתר הכי, אבל לא מצייני כן במרא שלנו.

עיונים

הלכך נימרינהו לתרייהו רוב ההודאות והאל ההודאות על דברי רב פפא "הלכך נימרינהו לתרייהו" נאמר בזה ובמה פירושי: הוי שפירשו שהכוונה לצרף ברכת ר' יוחנן ורבא [יעין במאיר]. ולפי הגרסה שבייניו דברי רב פפא הם בעירוף נוסחאות הסיום. ונראה כי "רוב ההודאות" משמעותו רוב ולא כל, אלא "רוב" הינו שם עצם מופשט (על משקל ע"ו) המשבח את ה' בהיותו מרובה בהודאות. ואולם מאחר שהתבן להבין "רוב" – ולא כל, ואף "אל ההודאות" אפשר להבין שיש אחר המרובה יותר בהודאות, מצרפים את שתי הנוסחאות להגדת המובן בכל משמעותיהן. (רמב"ן ב"מלחמות ה'". ר"ת, תרי"ו, ועיין במעירט).

אורה

הרואה חמה בתקופתה
 הרואה חמה בתקופתה, והוא כל עשרים ושמונה שנים כשתקופת ניסן היא אור ליום רביעי במזל שבואי, מברך "ברוך... עושה בראשית". ומברכים עם הציץ החמה (רי"ף), ובדיעבד אם לא בירך או, יכול עיין לברך עד שלוש שעות ביום. ויש

בתקופתה – מקום שהיא חוזרת שם לחמלה היקפה, היא שעת תליית המאורות, ומאז החמלה לסיק ולשמש. אימת הוי – אמתה בתקופתה קאי. כל עשרים ושמונה שנים – של תקופת ניסן, שסוף עשרים ושמונה, כשחזור מחזור גדול של חמה להיות תקופה נופלת בשנת תליית המאורות, בשמחה היא שעת חמלה ליל רביעי. באורחא דחלת נהוי ארבע – שהעריב שמשו של שלישי בשנת ותחיל ליל רביעי. נהוי = ליל כדמזר "צפמקום" בשמחה קמייתא (ג,א).

א תנו רבנן: "הרואה חמה בתקופתה, לְבָנָה בְּגִבְרֹתָהּ, וְכוּכְבֵּים בְּמִסִּילוֹתָם, וּמִזְלוֹת כְּסִדְרָן, אֹמֵר: "בְּרוּךְ עוֹשֶׂה בְּרֵאשִׁית". וְאֵימַת הָיִי? אָמַר אַבְיִי: כָּל עֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנֶה שָׁנִים, וְהָדָר מִחִזּוֹר וְנִפְלָה הַקְּוֵפַת נִיסָן בְּשִׁבְתָּי בְּאוֹרְחָא דְחָלַת נְהוּי אַרְבַּע.
ב "רבי יהודה אומר: הרואה הים" וכו' "לפרקים" עד כמה? אמר רמי בר אבא אמר רב יצחק: עד שלשים יום. ואמר רמי בר אבא אמר רב יצחק: הרואה פרת אגשרא דבבל אומר: "ברוך עושה בראשית". והאידינא דשנייה פרסאי – מאי שבור ולעיל, רב יוסף אמר: מאיהי דקירא ולעיל. ואמר רמי בר אבא: הרואה דגלת אגשרא דשביטתא אומר: "ברוך עושה בראשית". מאי "הדקל"? אמר רב אשי: שמימיו חדין וקלין. מאי "פרת"? – שמימיו פרוין ורבין. ואמר רבא: האי דחריפי בני מחוזא – משום דשתי מיא דדגלת, האי דגיהורי – משום דמשמשי ביממא, והאי דניידי עינייהו – משום דדיידי בבית אפל.
ג "על הגשמים" וכו'. ועל הגשמים "הטוב והמטיב" מברך? י והאמר רבי אבהו, ואמרי לה במתניתא תנא: מאימתי מברכין על הגשמים – משיצא חתן לקראת פלה. מאי מברכין? "אמר רב יהודה: "מודים אנהו לך על כל טפה וטפה שהורדת לנו", ורבי יוחנן מסיים בה הכי: "אילו פיננו מלא שירה פים וכו' אין אנהו מספיקין להודות לך ה' אלהינו" עד "השתחוה, ברוך אתה ה' רוב ההודאות". רוב ההודאות" ולא "כל ההודאות"? – אמר רבא: אימא "האל ההודאות". אמר רב פפא: הלכך נימרינהו לתרייהו "רוב ההודאות" האך, וכשהטפה נופלת עליהן טפה תחמנה נולטת לקראתה.

הוספות

הטוב והמטיב. אבל אישניו לחם ואישניו בשר – אין מברכין הטוב והמטיב. דדוקא איין דאית ביה תרתי, דשעידי ומשמח – מברכין הטוב והמטיב, אבל בשר ולחם לא. ופירש רבינו שמואל בן מאיר ב"עריבי פסחים" (קא,א): דדוקא כשהאחרון משובח מברכים הטוב והמטיב, אבל בכיוצא בו – לא. אך בירושלמי ד"כיצד מברכין", אמר רבי אבא בר רב הונא: צריך לברך על יין חדש וישן. שניו יין אינו צריך לברך, שניו מקום צריך לברך, היסח הדעת כשינוי מקום. משמע דוקא כשהאחרון ישן – עדיף טפי. ורבינו תם פירש: דאפילו אין האחרון חשיב, רק שלא ישתנה לגרועותא יותר מדאי ומסטיי בה רבי על כל חבית וחבית שהיה פותח היה מברך "הטוב והמטיב", ומשמע דלא קפיד אם האחרון משובח אם לאו. אף על גב דישן איכר בסוף, מכל מקום נימא דרבי פליג עליה. ולפירוש רבינו שמואל בן מאיר יעמידנה לחך דרבי במסופק אם האחרון טוב, ומספק היה מברך על כל אחד שמו משובח הוא. שריע שם רבא, א.

מאחרונים שכתבו שיכל לברך אף עד חצות היום, ואפילו בשם ומלכות. (רמב"ם ספר אהבה הלכות ברכות פ"י ה"ח. שריע א"ח רכט, ג.)
 והאידינא דשנייה פרסאי וכו' – אין מברכים "עושה בראשית" על הנהרות מן המקום ששני בני אדם את אפיקם. (שריע שם רכח, ב.)
 מאימתי מברכין על הגשמים – אם היו הציבור בצער מחמת עצירת גשמים, וירדו גשמים – מברכים עליהם אף על פי שלא יורד כדי רביעה. ואין מברכים אלא משירדו עד כדי כך שהטיפות יורדות יכולות להעלות בועות במים המצויים (רמב"ם). (רמב"ם שם ה"ו. שריע שם רבא, א.)
 ברכת הגשמים – הרואה גשמים יורדים, אם אין לו שדה, מברך "מודים אנהו לך" וכו' ומסיים "אל רוב ההודאות" כדברי רב פפא. ואם היה לו שדה מברך "השתחוה, ואם היה לו שדה בשותפות מברך "הטוב והמטיב". ויש אומרים שאף אם לא ראה שורידים הגשמים אלא רק שמע שירדו, מברך "הטוב והמטיב" (רמ"א). (רמב"ם שם ה"ו. שריע שם, סעיף ב' ובהגהה.)

